

'New-Keynesianism': een doctrine in wording?

Aan het begin van de jaren zeventig kwam er een einde aan de naoorlogse hegemonie van het Keynesiaanse denken in de economie. Andere economische scholen zoals de aanbodeconomie en het monetarisme kwamen in opgang en wisten in vele landen hun stempel op het economische beleid te drukken. De nieuwe beleidsrichting is evenwel niet onverdeeld succesvol gebleken. Volgens de auteur heeft dat ertoe bijgedragen dat de Keynesiaanse leer, gecombineerd met de laatste inzichten inzake inflatie en werkloosheid, thans opnieuw van zich doet spreken.

PROF. DR. G. VANDEWALLE*

Terugkeer naar Keynesiaanse theorie

Het is gebruikelijk geworden de periode van 1945 tot 1970 aan te duiden als 'the Era of Keynes', omdat de economische politiek toen volledig werd beheerst door de leer van Keynes en zijn voornaamste volgelingen (Hicks, Samuelson, Harrod, Tobin, Modigliani, e.a.). De versnelling van de inflatie aan het einde van de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig en de mislukking van de pogingen ze permanent af te remmen door een inkomensbeleid heeft evenwel de Keynesiaanse leer in diskrediet gebracht¹.

De monetaristische theorie, die stelt dat de prijsontwikkeling wordt bepaald door de geldhoeveelheid, scheen voor de politici een aantrekkelijk alternatief. Voor hen is het immers gemakkelijker de prijsstijging af te remmen door de centrale bank op te dragen de geldhoeveelheid onder controle te houden, dan de aanspraken van de diverse categorieën werknemers op een hoger inkomen te moeten afwijzen. In een land als de Verenigde Staten, waar aankoop op krediet van duurzame verbruiksgoederen gebruikelijk is, leidt de verhoging van de rentevoeten die uit een restrictief monetair beleid voortvloeit echter tot zo'n inkrimping van de vraag naar verbruiksgoederen dat de werkloosheid daardoor snel toeneemt. Vandaar dat president Nixon, die in januari 1970 een restrictief monetair beleid aan het Federal Reserve Board had opgedrongen, reeds in maart 1970 dit beleid opgaf toen bleek dat de werkloosheid snel steeg².

Ook de volgende presidenten hebben het niet gewaagd gedurende een lange periode een restrictief monetair beleid te voeren. Telkens wanneer de werkloosheid in sterke mate toenam werd de geldschroef weer losgelaten, ook als dit zoals tijdens de regering van Carter gepaard ging met een stijging van het prijspeil in 1980 met ongeveer 12%. De Amerikaanse econoom Barro heeft hieruit afgeleid dat het werkloosheidspercentage bepalend is voor de door de gemiddelde Amerikaan voorziene inflatie³. Slechts een niet

voorzien expansie van de geldomloop zou een grotere vraag naar goederen met zich meebrengen. Met andere woorden: een Keynesiaans beleid van expansie van de vraag door geldschepping zou slechts slagen als het de economische agenten kan verrassen. In alle andere gevallen zou het alleen aanleiding geven tot meer inflatie.

Deze verfijnde vorm van monetarisme, die conjunctuurschommelingen verklaart uit niet voorziene ontwikkelingen in de geldomloop, werd niet door de feiten bevestigd. Er wordt nu algemeen erkend dat technologische schokken en rigide prijzen en lonen een hoofdrol vervullen bij het bepalen van de ontwikkelingen in de conjunctuur en de werkloosheid⁴. Dit betekent een terugkeer naar de Keynesiaanse theorie van de rigiditeit van prijzen en lonen als verklaring voor de mogelijkheid door uitbreiding van de koopkracht de produktie op te drijven en de werkloosheid te verlagen.

Onder president Reagan werd een restrictief monetair beleid gecombineerd met een expansief fiscaal beleid. Dit laatste maakte het mogelijk, dat de nadelige uitwerking van de hoge rentevoeten op de consumptie en de investeringen werd gecompenseerd door de positieve invloed op deze grootheden die uitging van belastingverminderingen. De Amerikaanse economie kende in 1983 een sterke stijging van de consumptie die tijdens de laatste maanden doorwerkte op de investeringen⁵. De werkloosheid daalde en

* De auteur is verbonden aan de Rijksuniversiteit Gent en de RUCA te Antwerpen.

1. D. Laidler, What do we really know about monetary policy?, *Australian Economic Papers*, juni 1986, blz. 3-4.

2. M. Friedman, Have monetary policies failed?, *American Economic Review*, mei 1972, blz. 11 en 17.

3. M. Rush, Unexpected money and unemployment 1920 to 1983, *Journal of Money Credit and Banking*, augustus 1986, blz. 162.

4. B.T. McCallum, On 'real' and 'sticky-price' theories of the business cycle, *Journal of Money, Credit and Banking*, november 1986, blz. 397.

5. Nationale Bank van België, *Verslag uitgebracht door de gouverneur in naam van de regentenraad*, Brussel, 1984, blz. VII.

de inflatie verminderde, maar de interestvoeten bleven door het restrictieve monetair beleid zeer hoog en verzwaaarden de druk van de overheidsschuld die door de substantiële belastingvermindering in sterke mate toenam. In 1985 werd het duidelijk dat de hoop van de theoretici van de 'aanbodeconomie' niet verwezenlijkt zou worden. De aanbodeeconomen dachten door de belastingvermindering zo'n stijging van het nationaal produkt te realiseren dat met de hogere belastingopbrengst de aangegane schuld terugbetaald zou kunnen worden. De schuld bleef echter van jaar tot jaar groeien, ondanks de stijging van het nationaal produkt.

In Groot-Brittannië heeft mevrouw Thatcher van 1979 tot 1986 een vrij streng restrictief monetair beleid gevoerd, maar daarna is dit geleidelijk verwaterd. De toevoer van vreemd kapitaal en de onvoldoende controle van de centrale bank over de kredietgevingen van de depositobanken hebben het onmogelijk gemaakt de groei van M_3 , de geldhoeveelheid in de brede zin van het woord, onder controle te houden. De economische opleving in de jaren 1984-1988 heeft geleid tot een explosie van de consumptie en een groot tekort op de handelsbalans dat door de overschotten op de andere posten van de betalingsbalans niet meer gedekt kan worden. Bovendien heeft de inflatie die begin 1986 was gedaald tot amper iets meer dan 2% opnieuw de kop opgestoken. In augustus 1988 stegen de consumptieprijzen met 1,1%, wat het inflatiecijfer van augustus 1987 tot augustus 1988 deed stijgen tot 5,7%, het hoogste sedert december 1985⁶. Het IMF dringt er dan ook bij de Britse regering op aan de belastingen te verhogen, om zo de explosie van de bestedingen die leidt tot een te hoge vraag naar goederen en een te hoge invoer af te remmen. Belastingverhoging is evenwel niet te verzoenen met de neo-liberale ideologie van de Britse conservatieve partij. Het zou een terugkeer inhouden naar de Keynesiaanse visie dat de overheid het geheel van de bestedingen stelselmatig moet beïnvloeden om de werkgelegenheid, de inflatie en de betalingsbalans onder controle te houden.

Het is in dergelijke omstandigheden niet verwonderlijk dat de neo-liberale theorieën (theorie van de rationele verwachtingen, aanbodeconomie, monetarisme) die alle het Keynesianisme hebben bestreden, aan aanhang verliezen en dat meer economen trachten een vernieuwde versie van de Keynesiaanse theorie tot stand te brengen. Zoals echter werd aangetoond door mevrouw Chick, een Britse Keynesiaan, is het niet mogelijk terug te keren tot de Keynesiaanse theorie en politieke richtlijnen van de jaren dertig en veertig. De economische structuren en levensgewoonten hebben zich te veel gewijzigd⁷. De leer van Keynes moet grondig worden aangevuld en genuanceerd met behulp van de resultaten van de talrijke onderzoeken die in de afgelopen vijftig jaar zijn uitgevoerd. In dit artikel wordt een poging ondernomen om zo'n aanpassing te schetsen voor een belangrijk onderdeel van de Keynesiaanse leer, namelijk de theorieën van de inflatie en de werkloosheid.

Vernieuwde inflatietheorie

Zoals algemeen bekend, verklaarde Keynes in zijn *General Theory* de inflatie uit de tendens tot loonstijging in periodes dat de werkgelegenheid de volledige werkgelegenheid benadert. In zijn brochure *How to pay for the war* wees hij evenwel op het gevaar van inflatie door bestedingen die de productiecapaciteit overtreffen, met andere woorden op wat naderhand 'the inflation gap' werd genoemd.

Kosteninflatie

De eerste vorm van inflatie, die als kosteninflatie wordt aangeduid, steunt op de veronderstelling dat de ondernemers verhogingen van hun kosten kunnen doorberekenen in hun verkoopprijzen. In de door hoge tolmuren gefragmenteerde Europese economie van de jaren dertig was het voor firma's uit de meeste sectoren mogelijk door onderlinge afspraken de markt zo te monopoliseren dat ze een dergelijke doorberekening zonder gevaar voor substantieel afzetverlies konden uitvoeren. In grote economische markten als de VS en de EG is dit uiteraard niet altijd mogelijk. De meest overheersende marktform is noch de vrije mededinging, noch het monopolie, maar wat wordt aangeduid als 'a monopolistic competitive market'. Hiermee wordt bedoeld dat voor de meeste goederen elke producent over een monopolie beschikt voor de door hem voortgebrachte merkartikelen, maar dat hij rekening moet houden met de grote prijselasticiteit van de vraag naar zijn produkten als gevolg van de aanwezigheid van vele substitutiegoederen. Bovendien staat de toegang tot de markt in de regel steeds open voor nieuwe producenten. Het is echter vanwege de ingewikkelde technologie slechts mogelijk met een bestaande firma te concurreren wanneer vrij hoge toetredingskosten geaccepteerd worden. Hierdoor kunnen bestaande firma's meestal een vrij behoorlijke winstmarge aanhouden, die ze regelmatig kunnen verhogen dank zij de technologische vooruitgang.

Loonsverhogingen kunnen zo in de regel vrij gemakkelijk op de klanten verhaald worden, maar de bedrijven zullen hiertoe niet altijd overgaan omdat elke prijsverhoging 'menukosten' (herdrukken van catalogi, versturen van brieven aan de afnemers om ze over de nieuwe prijzen in te lichten) met zich meebrengt en het risico dat klanten overschakelen op substitutiegoederen. Daarnaast is het van belang of de concurrerende firma's ook loonsverhogingen hebben moeten toestaan en bijgevolg ook hun prijs wensen aan te passen⁸. Indien de markt voor een bepaald produkt is beperkt tot één land, waar zoals in België de lonen in de regel worden bepaald door collectieve arbeidscontracten, zullen loonsverhogingen meestal in de verkoopprijzen worden doorberekend. Moeten de firma's van dit land evenwel rekening houden met buitenlandse concurrentie, dan zullen ze minder geneigd zijn de betrokken loonsverhoging volledig in hun prijzen door te berekenen omdat de buitenlandse firma's niet door die loonsverhogingen zijn gebonden. De winstmarges zullen dan geringer worden.

Dit wordt bevestigd door een recent vergelijkend onderzoek betreffende de weerslag van 'loonexplosies' op de prijzen in de VS en West-Duitsland. Deze explosies gaven in beide landen steeds aanleiding tot meer inflatie, maar ook tot daling van de winstmarges⁹. In de VS belette het ontbreken van een algemeen systeem van collectieve arbeidscontracten een globale doorberekening in de verkoopprijzen. In de Bondsrepubliek moesten de firma's rekening houden met de mogelijke concurrentie uit de andere lidstaten van de EG.

Produktiviteitsinflatie

Ondanks de sterke toeneming van de produktiviteit in de meeste industriële sectoren en ook in de landbouw en distributiesector, zijn de verbruikersprijzen in de laatste twintig jaar

6. P. Stephens, Inflation rate jumps to highest since 1985, *Financial Times*, 17 en 18 september 1988, blz. 1.

7. V. Chick, Une question de pertinence. La théorie générale du temps de Keynes et aujourd'hui, *L'actualité économique*, januari-juni 1982, blz. 61-85.

8. J. Blanchard en N. Kiyotaki, Monopolistic competition and the effects of aggregate demand, *American Economic Review*, september 1987, blz. 659.

9. C. Jaeger en A. Weber, Lohndynamik und Arbeitslosigkeit, *Kyklos*, 1988, nr. 3, blz 484-495.

niet gedaald maar regelmatig toegenomen. Gebleken is dat dit verklaarbaar is uit de marktstructuur, maar ook uit het optreden van de vakbonden. Deze zijn geneigd in bedrijfstakken waar de winsten toenemen als gevolg van produktiviteitsstijgingen, harde looneisen te stellen. De betrokken bedrijven dekken deze uit hun gestegen winsten, met andere woorden zonder hun verkoopprijzen te verhogen. De verhoging van de lonen lokt evenwel looneisen uit in bedrijven waar de arbeidsproductiviteit in mindere mate is gestegen en waar bijgevolg een deel van de verhoogde loonkosten doorberekend moet worden in de verkoopprijzen.

Deze vorm van inflatie die in 1962 werd ontdekt door de Amerikaan Streeten wordt 'produktiviteitsinflatie' genoemd¹⁰. Ze ligt aan de basis van wat door de Fransman Aujac structurele inflatie werd genoemd. Deze vindt haar oorsprong in het verlangen van de verschillende bevolkingsgroepen om hun welvaartsniveau ten opzichte van de andere bevolkingsgroepen in stand te houden. Een stijging van de lonen in de industrie veroorzaakt hierdoor verhogingen van de vergoedingen voor de door zelfstandigen geleverde diensten. Ook de boeren eisen prijzen voor hun produkten die hun een inkomen kunnen verschaffen dat vergelijkbaar is met dat van de geschoolde arbeiders (het z.g. pariteitsbeginsel). Sterke produktiviteitsstijgingen in bepaalde sectoren geven hierdoor, indien ze zich tot die sectoren beperken, geen aanleiding tot minder, maar tot meer inflatie. Opvallend is hierbij dat prijzen een grote rigiditeit vertonen naar beneden toe. Firma's die door een stijging van bij voorbeeld de prijs van hun grondstof hun verkoopprijzen verhoogden, zijn geneigd de hogere prijs te behouden, ook als de prijs van de grondstof terug daalt naar het vroegere niveau. Zo werd vastgesteld dat de sterke daling van de olieprijs in de jaren 1984-1986 door de meeste firma's slechts zeer onvolledig in hun verkoopprijzen werd doorberekend. Dit z.g. 'ratchet effect' leidt ertoe dat de gevolgen van kosteninflatie meestal een definitief karakter hebben; het versterkt de reeds door Keynes opgemerkte sterke rigiditeit van de prijzen naar beneden toe.

Bestedingsinflatie

Wat de bestedingsinflatie betreft, wegens het toegenomen open karakter van de meeste economieën leidt een overmatige groei van de vraag naar goederen meestal niet meer tot een sterke prijsstijging, maar tot een verhoging van de invoer. Geldcreatie die grotere bestedingen op gang brengt veroorzaakt bijgevolg geen rechtstreekse prijsverhoging. Indien de wisselkoers van de nationale munt ten opzichte van die der andere landen op peil gehouden kan worden, wordt de grotere vraag opgevangen door gedeeltelijk een uitbreiding der produktie en gedeeltelijk door verhoogde netto invoer. Neemt deze een dergelijke omvang aan dat de centrale bank niet langer de vaste wisselkoersen kan behouden en verkiest de koersen te laten zweven, dan neemt het gevaar voor inflatie snel toe. Het wantrouwen dat het passieve karakter van de betalingsbalans opwekt leidt tot kapitaaluitvoer. Indien de meeste economische agenten voorzien dat de koopkracht van de nationale munt zal dalen zetten ze die zoveel mogelijk om in vreemde deviezen en worden zo de wisselkoersen van laatstgenoemde opgedreven tot ver boven het door de koopkrachtpariteiten verantwoorde peil. Hierdoor worden alle ingevoerde produkten veel duurder en dit leidt tot hogere prijzen van alle goederen die uit buitenlandse grondstoffen of halffabrikaten of met buitenlandse produkten of energieprodukten vervaardigd moeten worden. De bestedingsinflatie neemt dan het karakter aan van een kosteninflatie die wordt gevoed door de prijsstijging van uit het buitenland te importeren goederen.

Geldschepping als middel om de binnenlandse produktie op te drijven en de werkloosheid te verlagen is dus

slechts geschikt als een tijdelijk middel om een stagnerende economie opnieuw op het groeipad te voeren. De bewering van post-Keynesianen zoals Kaldor, dat de geldvoorraad zich na een periode van expansie door de overheid automatisch weer aanpast bij de behoeften van het betalingsverkeer¹¹, en dat het gevaar voor een accelererende inflatie bijgevolg gering is, wordt door vele onderzoeken tegengesproken.

Sims bij voorbeeld stelde reeds in 1972 vast dat er in de VS voor de periode 1947-1969 geen bewijsbaar verband bestond tussen de omvang van het bruto nationaal produkt en de geldbasis. Een stijging van het nationaal produkt leidt dus niet noodzakelijkerwijs tot een uitbreiding van de creatie van chartaal geld en andere vorderingen van de banken op de centrale bank. Indien de ondernemers veel nieuwe investeringen doorvoeren of de consumenten veel krediet opnemen, is het evenwel mogelijk dat de stijging van het bnp die daaruit voortvloeit parallel loopt aan de groei van de geldhoeveelheid in ruime zin, omdat de banken meer intern geld creëren. Of deze geldcreatie dan als de oorzaak beschouwd moet worden van de stijging van het bnp is meer een probleem van semantiek dan een economische vraag. In elk geval vormt niet de geldcreatie de eerste aanzet, maar de hoge verbruiks- en investeringsneigingen der economische agenten¹². In hoeverre hieruit een stijging van de produktie dan wel van de inflatiëratie voortvloeit hangt overigens in de eerste plaats af van de nog vrije produktiefactoren, zoals al door Keynes werd aangegeven. Bevindt de economie zich reeds in een toestand van bijna volledige werkgelegenheid en dreigt er ook aan bepaalde grondstoffen of hulpmaterialen schaarste te ontstaan, dan zijn prijsverhogingen ingevolge loon- en prijsstijgingen van basisprodukten onvermijdelijk. Werken daarentegen de meeste bedrijven onder hun produktiecapaciteit en zijn vele arbeiders werkloos, dan kan geldschepping, hetzij door financiering van een overheidstekort, hetzij door meer uitvoer, het aangaan van leningen in het buitenland of kapitaalimport, een stijging van de nationale welvaart op gang brengen. De hele monetaristische theorie heeft op dit punt opvallend weinig nieuwe inzichten opgeleverd en de economische theorie is sedert Keynes ongeveer ongewijzigd gebleven. De mogelijkheid een hoge werkloosheid te bestrijden met een expansieve fiscale en monetaire politiek schijnt daarom de aangewezen weg te zijn. Hiermee raken we aan het tweede deel van het te behandelen onderwerp, namelijk de vraag in hoeverre de theorieën van Keynes inzake de oorzaken van werkloosheid nog geldig zijn.

Vernieuwde werkloosheidstheorie

Keynes maakte in *The General Theory* een onderscheid tussen de vrijwillige werkloosheid, die voortvloeit uit het weigeren door een arbeider van hem aangeboden werk wegens hem niet passende voorwaarden (te laag loon, te lange werkuren e.a.), frictiewerkloosheid, die het gevolg is van een tijdelijk gebrek aan overeenstemming tussen arbeidsvraag en -aanbod, en onvrijwillige werkloosheid¹³. Dit laatste zou veroorzaakt worden door een te kort schietende

10. P. Streeten, Wages, prices and productivity – labour and inflation, *Kyklos*, 1962, blz. 726-727.

11. N. Kaldor, The new monetarism, *Lloyds Bank Review*, juli 1970, blz. 6-8.

12. C.A. Sims, Money, income and causality, *American Economic Review*, september 1972, blz. 541-547.

13. J.M. Keynes, *The general theory of employment, interest and money*, 9de druk, McMillan, Londen, 1954, blz. 6.

14. Op. cit., blz. 26.

vraag naar goederen en diensten. Volgens Keynes is er onvrijwillige werkloosheid zolang een stijging van de effectieve vraag een hogere werkgelegenheid tot gevolg heeft¹⁴.

Volledige werkgelegenheid

Keynes meent dat de arbeiders hun looneisen afstemmen op die van hun collega's in andere bedrijfstakken en bijgevolg bijna uitsluitend letten op de ontwikkeling van hun nominale lonen en niet op die van de reële lonen. Tijdens periodes van hoogconjunctuur dalen de reële lonen door de stijging van de prijzen en dit leidt tot een uitbreiding van de werkgelegenheid, hoewel het marginaal produkt van de arbeid uitgedrukt in fysieke eenheden in de regel geringer wordt¹⁵. Het is dus mogelijk door een expansieve fiscale en monetaire politiek de vraag naar goederen en dus ook de werkgelegenheid op te voeren. Vermindering van het nominaal loon is hiertoe niet noodzakelijk. Integendeel, door de nadelige uitwerking op de koopkracht van de werknemers zou het de vraag naar goederen en diensten ongunstig beïnvloeden¹⁶.

Alleen indien de vraag naar arbeid zo wordt opgedreven dat de werkloosheid daalt tot de som van de frictiewerkloosheid en vrijwillige werkloosheid zal een toestand van 'volledige' werkgelegenheid ontstaan en zullen de reële lonen de neiging vertonen te stijgen, waardoor een verdere toeneming van de vraag naar arbeidskrachten wordt afgeremd. In de jaren zestig werd de mogelijkheid een toestand van volledige werkgelegenheid te bereiken door een expansieve fiscale en monetaire politiek, door de monetaristen in twijfel getrokken. Friedman bij voorbeeld beweerde dat het niet mogelijk is door zo'n politiek de werkloosheid op lange termijn onder haar natuurlijk niveau te drukken. Dit natuurlijke niveau zou bepaald zijn door reële economische factoren, zoals de macht van de vakbonden, de bereidheid van de arbeiders om buiten hun woonplaats werk te zoeken, de wettelijke bepalingen inzake minimumlonen, enz. Wanneer de natuurlijke werkloosheidsgraad wordt bereikt zou een politiek ter stimulering van de vraag namelijk leiden tot prijsstijging. Deze zou vervolgens de arbeiders aanzetten tot hogere looneisen, zodat de grotere vraag naar arbeid bij een gegeven loon niet tot meer werkgelegenheid zou leiden als gevolg van de daling van het aanbod¹⁷. Keynes meende dat kosteninflatie slechts zou optreden bij een daling van de werkloosheid tot de volledige werkgelegenheidsdrempel van 3 à 4%. Volgens Friedman zal de prijsstijging zich echter reeds voordoen bij een hoger werkloosheidspercentage; zodra ze in gang is gezet zal ze door de looneisen die ze op gang brengt een accelerend karakter krijgen. Terwijl Keynes aannam dat de arbeiders genoeg zullen nemen met het behoud van hun nominale lonen zolang de inflatie beperkt blijft, stelde Friedman dat ze vrij vlug zullen inzien dat hun reële lonen door prijsstijging worden verlaagd en dat ze bijgevolg hun actie zullen afstemmen op het behoud van de reële lonen. Gezien de dalende marginale produktiviteit van arbeid bij uitbreiding van de produktie houdt dit in dat voor een reductie van de werkloosheid onder haar natuurlijk niveau weinig ruimte bestaat.

Frictiewerkloosheid

Het werkloosheidsprobleem is een veel te complex probleem geworden om uitsluitend door een expansief monetair en (of) fiscaal beleid te worden opgelost. De frictiewerkloosheid is ongetwijfeld nu veel hoger dan in de jaren dertig. De snelle technologische vooruitgang leidt tot massale ontslagen in de traditionele bedrijfstakken (staal, textiel, chemie, glas e.a.) en tot een grote vraag naar arbeidskrachten in nieuwe bedrijfstakken en vooral in de dienstensectoren. In een studie van Lilien uit 1982, weergegeven in een provocerend artikel in de *Journal of Political Economy* van augustus

van hetzelfde jaar, werd zelfs beweerd dat meer dan 50% van de werkloosheid in de VS wordt veroorzaakt door verplaatsing van de arbeidsvraag van één sector naar een andere. Deze stelling werd naderhand door een hele reeks vooraanstaande economen onderschreven¹⁸. De werkloosheid bedroeg in 1982 ongeveer 9,5% van de civiele beroepsbevolking¹⁹ zodat het onderzoek van Lilien wijst op een frictiewerkloosheid van ongeveer 5%.

Vrijwillige werkloosheid

Recent onderzoek heeft aangetoond dat de arbeidsmarkt niet zo homogeen is als Keynes en Friedman veronderstelden. De reacties van de werknemers op een daling van de reële lonen in de markt voor geschoolde mannelijke arbeidskrachten en voor ongeschoolden, gastarbeiders, vrouwen en jongeren zijn niet identiek. Geschoolde arbeiders die in dienst zijn van grote ondernemingen, hebben zich in de regel aangesloten bij sterke vakbonden en zullen indien inflatie de koopkracht van hun lonen aantast, veelal procentuele loonsverhogingen doordrukken die het inflatiepercentage niet alleen benaderen, maar in vele gevallen zelfs overschrijden. Andere groepen op de arbeidsmarkt bevinden zich in de regel echter in een veel zwakkere positie en moeten veelal genoeg nemen met loonaanpassingen die kleiner zijn dan de prijsstijgingen. Hun lonen zullen vooral stijgen in periodes van arbeidsschaarste. In periodes van recessie of toenemende werkloosheid als gevolg van arbeidsbesparende technologische vernieuwingen zijn zij veelal de eersten die uit het arbeidsproces worden verwijderd. Het arbeidsaanbod van vrouwen en jongeren is in de regel veel prijselastischer dan dat van andere categorieën. Daalt de koopkracht van hun lonen te sterk, dan zullen veel vrouwen zich uit het arbeidsproces terugtrekken om meer tijd te wijden aan hun huisgezin. Jongeren zijn minder geneigd tot het productieproces toe te treden als hun geen aantrekkelijke lonen worden aangeboden. Voor hen komt het dan voordeliger uit nog wat verder te studeren of studie te combineren met het vervullen van deeltijdbanen.

De grote loonelasticiteit van het arbeidsaanbod van vrouwen en jongeren belet een te sterke daling van hun reële lonen in periodes van recessie en heeft tot gevolg dat in een land als België, waar een werkloosheidsuitkering vrij gemakkelijk verkrijgbaar is, de officiële werkloosheidscijfers voor vrouwen in periodes van stagflatie sneller toenemen dan voor mannen. Van 1976 tot 1984, een periode van uitgesproken stagflatie, steeg de 'officiële' werkloosheid van vrouwen van 10,2% tot 19,5% van de actieve vrouwelijke bevolking; bij de mannen steeg deze van 4,5% tot 11,1%²⁰.

Welk deel van deze vrouwelijke werkloosheid als vrijwillig moet worden beschouwd is moeilijk te bepalen. Het kan moeilijk ontkend worden dat de vraag naar vrouwelijke arbeidskrachten nog steeds in sterke mate beperkt wordt door de lagere scholingsgraad van de meeste vrouwen en door de tradities die de toegankelijkheid voor vrouwen tot vele beroepen afremmen. De sterke stijging van het aanbod aan vrouwelijke arbeidskrachten ingevolge de toenemende emancipatie werd hierdoor niet opgevangen door een even grote groei van de vraag naar vrouwelijke arbeidskrachten, ondanks de in de regel lagere lonen. Ook

15. Op. cit., blz. 12-15.

16. Op. cit., blz. 259-271.

17. M. Friedman, The role of monetary policy, *The American Economic Review*, maart 1968, blz. 7-9.

18. K.G. Abraham en L.F. Katz, Cyclical unemployment, sectoral shifts or aggregate disturbances, *Journal of Political Economy*, 1986, nr. 3, blz. 508.

19. Eurostat, op. cit., blz. 117.

20. Eurostat, *Revue 1976-1985*, Luxemburg, 1987, blz. 117.

21. A. van den Veen, Het aanbod van arbeid en de spanning in de arbeidsmarkt, *Maandschrift Economie*, 1982, nr. 1, blz. 5-6.

bij de mannen is het niet gemakkelijk te bepalen in hoeverre de officieel vastgestelde werkloosheid een vrijwillig karakter heeft. Arbeiders, die de vijftig jaar bereikt of overschreden hebben en/of reeds verscheidene jaren werkloos zijn, hebben veelal niet meer de moed om nieuw werk te zoeken of de nodige inspanningen te leveren om zich aan een nieuw hun aangeboden arbeidsmilieu aan te passen²¹. De neiging van deze personen om hun toestand van werkloosheid te aanvaarden wordt versterkt door de aanwezigheid in de meeste families van één of verscheidene andere broodwinners²².

Deze 'discouraged workers' zijn dus in feite 'vrijwillige' werklozen, van wie niet verwacht kan worden dat een verhoging van de bestedingen en dus van de vraag naar arbeid ze uit de werkloosheidsstatistiek zal halen. In vele landen tracht men ze als werklozen te elimineren door de mogelijkheden tot vervroegde pensionering te vergroten. Erger is het probleem van de jeugdwerkloosheid. Vastgesteld is namelijk dat jongeren die geen werk kunnen krijgen, zich na enige jaren in de werkloosheid installeren en trachten, soms op onwettige wijze, zich bijverdiensten te verschaffen. Deze ontwikkeling heeft er veel toe bijgedragen dat de neo-liberale politiek, die in de VS, Groot-Brittannië, Nederland en andere industrieel ontwikkelde landen in de jaren tachtig wordt gevoerd, in diskrediet is gebracht en dat de terugkeer van vele economen naar new- Keynesianism opvallend is bevorderd.

Werkloosheid bij 'full employment'

Om de werkloosheid te bepalen die behoort bij wat Keynes 'full employment' noemde, moet aan de door Lilien gevonden 5% het percentage dat de vrijwillige werkloosheid vertegenwoordigt worden toegevoegd. In de VS is dit percentage waarschijnlijk vrij gering, omdat de verzekering tegen werkloosheid slechts vergoedingen verstrekt voor een beperkte periode na het verlies van de laatste baan. Geschat werd dat tijdens de recessie in de jaren 1980-1981 in de VS niet meer dan 40% van de werklozen een werkloosheidsuitkering ontving²³. Deze situatie maakt het uiteraard veel moeilijker vrijwillig werkloos te blijven dan in de meeste Westeuropese landen, waar meestal geen sprake is van een beperking van de werklozensteun in de tijd. Niettemin moet er rekening mee worden gehouden dat slechtgeschoolde arbeidskrachten soms lang vrijwillig werkloos zullen blijven omdat ze geen arbeid willen aanvaarden die ze ongezonder of onaangenaam achten, of omdat er in het gezin een tweede kostwinner aanwezig is. In de VS waar de meeste vrouwen buitenshuis werken is het niet onrealistisch deze vrijwillige werkloosheid op 1 à 2% van de actieve bevolking te schatten, zodat de totale werkloosheid onder full-employment 6 à 7% zou bedragen. Dit wordt bevestigd door het werkloosheidspercentage voor 1987 dat 6,2 bedroeg in een periode van uitgesproken hoogconjunctuur²⁴. Dit percentage is evenwel bijna het dubbele van de 3 à 4% die Keynes beschouwde als verzoenbaar met volledige werkgelegenheid.

In de meeste Westeuropese landen was de verhouding van het aantal werklozen tot de beroepsbevolking in 1987 hoger dan in de VS, hetgeen waarschijnlijk verband houdt met de iets minder uitgesproken hoogconjunctuur waardoor in vele landen nog onvrijwillige werkloosheid voorkomt, en de hogere vrijwillige werkloosheid die samenhangt met hogere en langduriger werkloosheidsvergoedingen.

Beleid

Het hoge werkloosheidspercentage dat verzoenbaar is met een toestand van voldoende vraag naar goederen en diensten om volledige werkgelegenheid te realiseren wijst erop dat een Keynesiaans expansief fiscaal en monetair beleid tegenwoordig niet meer voldoende is om de werk-

loosheid tot een aanvaardbaar niveau terug te voeren. Indien zo'n beleid niet gekoppeld zou worden aan een reeks maatregelen om de frictiewerkloosheid en de vrijwillige werkloosheid te reduceren, zou het fataal zijn bij een loonexplosie en kosteninflatie.

Ter vermindering van de frictiewerkloosheid zijn maatregelen aangewezen die de flexibiliteit van de arbeidskrachten verhogen door de werklozen ruime mogelijkheden te bieden tot herscholing en ze er eventueel met behulp van subsidies (bij voorbeeld sociale huisvesting in gebieden met een tekort aan arbeidskrachten, voor vervoer per trein naar deze streken, enz.) toe aan te zetten buiten hun woonplaats arbeid te zoeken. Heropleiding die evenwel niet tot het vinden van werk leidt heeft een zeer ontmoedigend effect. Daarom moet er naar gestreefd worden heropleidingen in te richten in samenwerking met bedrijven die bereid zijn de heropgeleide werknemers naderhand aan te werven. In vele landen is dit evenwel nog geen bereikbaar alternatief voor herscholing door de overheid zelf, omdat de werkgevers zich wat herscholing betreft op de vlakte houden. Ze vrezen dat met hun hulp herschoolde werkrachten naderhand door concurrerende bedrijven zullen worden aangenomen. Soms kan hier een beroep op de werkgeversorganisaties een oplossing bieden. Is het evenwel onmogelijk aan de heropgeleiden enige waarborg te geven inzake hun toekomstige werkgelegenheid, dan kan de overheid zoals in Zweden door het opstellen van allereerste projecten van openbaar nut in de overheidssector en in door de overheid gesubsidieerde sector plaatsingsmogelijkheden voor de herschoolden scheppen²⁵. Dit betekent, dat in tegenstelling tot de doeleinden van de neo-liberale ideologie niet wordt gestreefd naar een inkrimping van de taken der overheid, maar veeleer naar het ontwikkelen bij de bevolking van allereerste behoeften van culturele of recreatieve aard (kunst- en sportmanifestaties, enz.) die slechts bevredigd kunnen worden, hetzij door de overheid, hetzij door tussenkomst van door de overheid gesubsidieerde groepen en instellingen.

Besluit

Het zou naïef zijn te menen dat de minder goede resultaten van het neo-liberaal beleid in Groot-Brittannië en de VS een terugkeer naar een traditioneel Keynesiaans beleid ter bestrijding van de werkloosheid rechtvaardigt. Elk 'new-Keynesianism' moet rekening houden met de sedert de jaren dertig sterk gewijzigde economische structuren en de daaraan verbonden nieuwe economische wetmatigheden. Het was niet de bedoeling in dit bondige betoog een volledig overzicht te geven van wat als een geschikt new-Keynesiaans beleid zou kunnen gelden. In dit artikel zijn echter wel de nieuwe inzichten inzake inflatie en werkloosheid besproken en de daaruit af te leiden regels voor een efficiënte bestrijding van deze sociale kwalen.

G. Vandewalle

22. L.H. Summers, Why is the unemployment rate so very high near full employment? *Brookings Papers on Economic Activity*, 1986, nr. 2, blz. 382.

23. Comment by Harry Bosworth op R. Jackman, R. Layard en C. Pissarides, Policies for reducing the natural rate of unemployment, in: J.L. Butkiewicz, K.J. Koford en J.B. Miller (red.), *Keynes Economic Legacy, Contemporary Economic Theories*, Praeger Scientific, New York, 1985, blz. 134.

24. *Recent economic trends in European economy*, februari 1988, supplement A, blz. 9, tabel 24.

25. Policy for Europe's jobless, *The Economist*, 13 augustus 1988, blz. 16.